

NARUŠEN RITAM I ANALITIČKA OPSESIIJA

KOMUNIKACIJSKE MREŽE I RASTAKANJE SUBJEKTA

Rasprostranjeno je mišljenje da su nas mogućnosti demokratske participacije u javnoj komunikaciji internetskog doba dovele do eksplozije spektakla narcisoidnog samopredstavljanja. Internetska komunikacija omogućila je svakome da se minimalnim sredstvima obraća globalnoj umreženoj javnosti. Časopis *Time* 2006. kao osobu godine odabrao je nas. Nas, koji proizvodimo te sadržaje – tekstove, fotografije, glazbu, videa, značajku selekciju tuđih tekstova, tuđih fotografija, tuđe glazbe, tuđih videa. Nas koji te sadržaje predano dijelimo u internetskoj infosferi. Nas, koji konačno postajemo tvorcima infosfere. Međutim, uspon društvenih mreža poput *facebooka*, *twittera* i *instagrama* od te 2006. naovamo u fokus tog sadržaja gurnuo je nas. U središtu komunikacijskoga procesa našli smo se mi osobno kao stjecište mreže interpersonalnih odnosa na kojima se temelji funkcioniranje društvenih mreža. Ono što njih održava na životu, naša je osobnost i sadržaji koji drugima omogućuju da tu našu osobnost prepoznaju i potvrđuju. Društvene mreže tako proizvode mehanizam koji današnju generaciju vičnu mrežnim komunikacijskim platformama nuka u predstavljanje i izvođenje vlastite osobnosti, narcisoidnu igru sebstva u kojoj dijeljenje i posve neosobnih sadržaja poput političkih analiza postaje dijelom procesa povratne potvrde vlastite pozicije.

Međutim, komunikacijskim platformama na kojima se odvija ta igra, njezina osobna i interpersonalna podloga posve je nebitna. Naprotiv, njihovo ekonomsko funkcioniranje zasniva se na prikupljanju podataka o našem potrošačkom ponašanju, predviđanju naših preferencija i plasiranju reklama. I za njih je u središtu osoba, ali samo kao sidrena točka uz koju se vezuje niz praćenih ponašanja koja mogu korelirati s obrascima ponašanja na razini veće populacije potrošača. Ako volite izlete u prirodi, izgledni ste kandidat da vas se nuka da kupite zaštitnu odjeću. Ako kupujete određenu kombinaciju prehrambenih artikala, izgledno je da ste trudni, pa čak ako to još ne znate ni sami, stoga ćete vrlo skoro htjeti kupiti kinderbet, pelene ili bočice za mlijeko. Ako simpatizirate vijesti o nekome političkom kandidatu, možda vas sponzorirana postčinjenična vijest iz suprotnoga političkog tabora može odgovoriti od nauma da glasate za njega.

Prostor elektroničkog nadzora obilježava radikalno rastakanje jedinstvenosti osobe u bazama podataka i statističkoj analizi. Štoviše, režim algoritmičkog upravljanja vođen rudarenjem za fragmentarnim infrapersonalnim podacima koji se mogu korelirati na suprapersonalnoj razini kao statistički obrasci ponašanja, potiskuje onu dimenziju naše osobe u kojoj djelujemo kao politički subjekti. Taj režim upravljanja nema cilj odrediti kauzalne odnose uzroka i posljedica, već anticipirati naša djelovanja i naše preferencije, nastojeći kontrolirati

registar potencijala i neizvjesnosti djelovanja koji je konstitutivan za političku slobodu. Nasuprot uvriježenu mišljenju, algoritmički elektronički nadzor nije primarno zainteresiran za osobno u osobnim podacima. Čitava debata o zadiranju u privatnost ili narcističkom samoizlaganju po društvenim mrežama više je simptom nestanka subjekta i njegova djelatnog prostora negoli obrnuto. Kao što ističe belgijska pravna stručnjakinja Antoinette Rouvroy, u mreži sveobuhvatnog nadzora izgovorene riječi i počinjena djela gube društveno i pravno značenje, a dobivaju ih strojno sagledivi i predvidivi obrasci ponašanja.

ELEKTRONIČKI NADZOR I SPOZNAJNI REDUKTIVIZAM

Veliki podatci i velika računalna snaga potrebna za strojno učenje i analizu podataka koji su danas uglavnom u rukama internetskih giganta i obavještajnih služba, doveli su do krize društvene teorije i društvene kritike. Ako računalna analiza može u sveobuhvatnim setovima podataka samostalno razlučiti obrasce, onda više nije potrebna teorijska hipoteza koja nam treba kao polazište iz kojega možemo zbilju tumačiti, istražiti i proučiti. Korelacija je zamijenila kauzalnost, kompleksnost i strukturu kao eksplanatorni model društvenih odnosa. Chris Anderson, komentator časopisa *Wired*, taj obrat nazvao je krajem teorije, zastarjelošću znanstvene metode. Tko ima podatke, taj najbolje poznaje društvo.

Medutim, taj novovjeki radikalni empirizam, koji odmahuje na probleme društvene konstrukcije i društvene epistemologije, nerijetko se sapliće o vjeru u vlastitu eksplanatornu snagu. Uzmimo primjer istaknutog novinara *Al Jazeera* Ahmada Muaffaqa Zaidana. Zaidan se u svom radu specijalizirao za praćenje Al-Kaide, te je često intervjuirao njezine visokorangirane članove, uključujući i Osamu bin Ladenu.

Kao što znamo iz informacija koje su u javnost procurile preko Edwarda Snowdena, sustav za detekciju podataka SKYNET američke Nacionalne sigurnosne agencije, Zaidana je uvrstio na listu osumnjičenih za terorizam. Analiza podataka o pozivima s mobitela zamijenila je tipično ponašanje novinara s tipičnim ponašanjem terorista, što je pogreška koju bi operativac na terenu, prateći televizijske vijesti, lako uočio. Srećom, Zaidan nije poginuo. Ali drugi jesu.

Kako elektronički nadzor postaje sve jeftinijim, tako ga policijske službe diljem svijeta uvode u aktivnosti održavanja reda. Računalno uočavanje obrazaca delinkvencije i kriminala, detekcija kriznih situacija i žarišta, elektroničko praćenje potencijalnih počinitelja postaju svakodnevnim arsenalom u policijskome radu. Međutim, kao što je pokazalo istraživanje američkoga neprofitnog portala *ProPublica*, primjena ovih tehnologija u SAD-u uzrokovala je pojačanu diskriminaciju policijskih i sudskih službi protiv crnog stanovništva. Pokazalo se da računalna analiza, budući da se temelji na zatečenim podacima i modelima, a oni su pak oblikovani prema postojećim odnosima diskriminacije, reproduciraju iste te modele. Empirizam velikih podataka pokazuje se uvijek *kontaminiranim* društvenom konstrukcijom. Njegov reduktivizam signalizira usiljenu želju – kako komercijalnih ponuđača, tako i represivnoga aparata – da se kompleksna društvena zbilja oblikuje prema tehnologijama nadzora i tehnikama upravljanja.

RITAM MODERNOGA ŽIVOTA I KRIZA LIBERALNOGA SUBJEKTA

Karakteristika procesa modernizacije u 19. i 20. stoljeću jest ubrzana reorganizacija svakodnevice radi njezina uklapanja u novonastajuće cikluse proizvodnje i akumulacije. Nastankom postvestfalske

moderne države, kapitalističkom industrijalizacijom i eksplozijom urbanih središta napučenih proletariziranim masama, izričitim predmetom izučavanja, organiziranja i upravljanja postaje društvena zajednica kao cjelina. Kontrola ima istodobno kao cilj i blagostanje stanovništva i otklanjanje patologija. Ritam života usklađuje se s ritmom institucija, a ritam institucija s ciklusima reprodukcije društvenih odnosa. Taj proces francuski filozof Michel Foucault analizirao je kroz prizmu disciplinirajuće moći, ukazujući da se ispod institucionalnoga okvira kontrole neprestano pomaljala heterogena društvena zbilja nastala zbijanjem različitih životnih ritmova u jedan institucionalni i diskurzivni plan. Ritmovi staroga predindustrijskog razdoblja sudarili su se s ritmovima novoga. Život modernoga grada obilježen je anomijom, stalnim žarištem aberacija, nepoćudnosti i zločina, prijetnjama procesima od vitalnoga značenja za njegovo stanovništvo koji zahtijevaju budnost. Centralnost opozicija produktivnosti i neproektivnosti, zdravlja i bolesti, reda i kriminalnosti, norme i anormalnosti, moralnosti i nepoćudnosti za društveni poredak, novonastajuće društvene znanosti – ekonomija, medicina, kriminalistika, psihologija i sociologija formaliziraju, a crna kronika vitalni strah od sabotaze, zaraze, kriminala, nastranosti i nemorala pretvara u svakodnevnu opsesiju širokih masa.

Proces modernizacije karakterizira ubrzan rast kompleksnosti i refleksivnosti. Moderni, liberalni subjekt svoje djelovanje utemeljuje na samoodređenju. Kantovski, on je čovjek izašao iz samoskrivljene nezrelosti, kritički utvrdivši dosege vlastite spoznaje i norme djelatne moći. Između njegovih sredstava i njegovih ciljeva postoji razlozan kauzalni slijed, a osvajanje slobode i jednakosti

u društvu počiva na transformaciji i proizvodnji novih društvenih odnosa, na emancipatornom pomicanju granica prema društveno zamislivome. Međutim, tijekom 20. stoljeća kompleksnost političkih, ekonomskih i znanstveno-tehnoloških procesa probija refleksivne granice liberalnoga subjekta. Trijumf liberalnoga subjekta u 90-ima je ujedno i njegov poraz. Dok je 20. stoljeće bilo obilježeno parametrima ljudske prakse, smanjivanja asimetrija moći i racionalnog stvaranja povijesti, eksplozivni učinci ekonomskoga razvoja i ekoloških učinaka danas nadilaze djelatnu snagu toga subjekta. Antropocen je ime geološkog razdoblja nastalog pod utjecajem posljedica ekonomskog rasta nad čijim nepredvidljivim konzekvencama na razini planetarnih sustava čovječanstvo ne može uspostaviti suverenu kontrolu.

Refleksivnu strukturu modernosti u kojoj su materijalni odnosi i društvena svijest zahvaćeni u dijalektiku međusobne transformacije, zamijenili su oblici nekauzalnoga sagledavanja kompleksnosti. Imanentnost svega svemu, koreliranost svega sa svime, ontološka izjednačavanja ljudskoga subjekta i heterogene zbilje koja ga okružuje, simptom su u teoriji u kojoj mjeri kompleksnost ljudskih učinaka doseže planetarnu dimenziju koju liberalni subjekt više ne može integrirati. U tim se okolnostima on brani patologijama pretjerane projekcije sebe u svijet – opsesijom koja svijet sabire i klasificira u idiosinkratičnu značenjsku praksu pojedinca, političkim fanatizmom koji nedostatak utemeljenja za vlastito djelovanje nalazi u vjeri u njegovu transcendentnu osnovanost, društvenim fatalizmom koji se prepušta, bilo s grizodušjem bilo s entuzijazmom, nesavladivosti svojega stanja. Subjekt je to koji okolnosti uzima za vlastita određenja. Počinitelj i ujedno žrtva, subjekt i objekt, koji otvara novu bilježnicu i na nju stavlja naslov *Ispravci ritma*.

METADRAMA I ANALITIČKA EKSPLOZIJA

Teatar ne predstavlja drugi svijet, nego ovaj svijet pod drugačijim okolnostima. Kada je teatar fikcija, on je amalgam materijalnih inercija ovoga svijeta i naše žudnje da u njima iščitamo drugačiji svijet. Njega obilježava, s jedne strane nedokidiva prisutnost tijela, predmeta i prostora, a s druge žudnja za rekonfiguracijom odnosa među njima u kojoj se temeljni karakter njihova odnošenja pokazuje drugačijim. Teatar je kritički zor društvene zbilje pred čiju smo moguću transformaciju ispostavljeni.

Početak 20. stoljeća teatar je iznio dramu modernoga subjekta u njegovu herojskom nastojanju da ovlada konzekvencama vlastita djelovanja. Rastuća kompleksnost, inercija predmodernoga svijeta i silovitost modernizacije osujećivali su njegovu nakanu. Kako se stoljeće bližilo kraju, nadanje da će se ta nakana ostvariti, prerastala je u radikalnu dvojbu u pretpostavke tog subjekta, radikalnu dvojbu u njegovu moć postupnoga ovladavanja kauzalitetom. U Pavličićevu postmodernom prosedeu *Dobrog duha Zagreba* narušena ravnomjernost ritma zločina rezultira prelaskom promatrača u počinitelja. U Tadićevu postmodernom prosedeu *Ritma zločina* prelaskom promatrača u žrtvu. Ritam zločina je iz nedokučivih razloga narušen. Valentinova/Fabijanova opsesija nesagledivom kompleksnošću objektivnih uvjeta rezultira suviškom subjektivnoga određenja. Pokušaj ovladavanja zbiljom podjednako može prerasti u žrtvu ili zločin. Kao što iz hrvatske krizne današnjice u tom 20. stoljeću počinitelji postaju žrtvama, a žrtve počiniteljima.

Ispravci ritma su metadrama modernoga subjekta. Predstava krize spoznajnoga okvira dramske situacije. Ne više tragika modernoga subjekta što prelaskom na

djelo odbija kapitulirati pred neproničnom kompleksnošću koju statistički fetišizira, nego eksplozija analize, sagledavanja i predočavanja u uvjetima obustavljenoga kauzaliteta. Narušen ritam preduvjet je za ponovnu izvedbu analitičke opsesije. Sve je tu, sve je sa svime, svi razmjeri sa svim razmjerima, a ništa ne proizlazi utvrdivo ni iz čega. Ritam tijela uz ritam društva uz ritam planeta opazivi kao aritmija. Relativni događaji. Eksplozija se dogodila. Ubojstvo se dogodilo. Kako ćemo prikazati što smo tu zatekli? Što možemo reći što je tu bilo prije? Što je uslijedilo? Kako ćemo prikazati? Kako?

— TOMISLAV MEDAK